

Ks. Jude Shang Njegani

Streszczenie dysertacji doktorskiej pt.: Pedagogia miłości w *Kazaniach* świętego Augustyna

Niniejsze studium bada pedagogię miłości (*caritas*) w *Kazaniach* św. Augustyna z Hippony, dowodząc, że miłość stanowi zasadę jednoczącą jego teologię, przepowiadanie, wizję moralną oraz praktykę duszpasterską. Dla Augustyna miłość nie jest tematem drugorzędnym, prywatnym uczuciem ani jedynie moralnym napomnieniem. Jest ona najgłębszą siłą kształtującą ludzką tożsamość, pragnienie, działanie i przeznaczenie. Dobre życie, prawdziwa wiara, właściwe rozumienie Pisma oraz wierna nadzieja są — w myśli Augustyna — zasadniczo kwestią uczenia się, jak kochać w sposób właściwy.

U podstaw augustyńskiej wizji leży przekonanie, że osoba ludzka nie jest definiowana przede wszystkim przez rozum ani zachowanie, lecz przez miłość. Człowieka porusza to, czego pragnie, kształtuje to, do czego się przywiązuje, i ukierunkowuje to, co kocha najbardziej. Pragnienie nigdy nie jest więc moralnie neutralne. Wpływa na wolę i jej ukierunkowanie, formuje charakter, buduje relacje i ostatecznie decyduje o tym, czy życie zmierza ku jedności, czy ku rozbiciu. Nieład moralny nie rodzi się jedynie z niewiedzy lub słabości, lecz z nieuporządkowanej miłości. Odkupienie natomiast polega na uzdrowieniu i ponownym uporządkowaniu miłości dzięki łasce Bożej.

Augustyn określa tę strukturę mianem *ordo amoris*, właściwego porządku miłości. Jedynie Boga należy kochać jako ostateczny cel; wszelkie inne miłości — siebie, bliźniego, rodziny i dóbr stworzonych — znajdują swoje właściwe miejsce tylko wtedy, gdy są skierowane ku Bogu. Niniejsze studium dowodzi, że *Kazania* Augustyna funkcjonują jako trwała pedagogia, której celem jest ukształtowanie w wierzących tego właściwego porządku miłości. Przepowiadanie staje się uprzywilejowaną przestrzenią wychowania, oczyszczenia i przekierowania pragnienia — nie przez przymus czy strach, lecz przez perswazję, Pismo Święte i pociągającą moc Bożej miłości.

Choć dzieła teologiczne i filozoficzne Augustyna były szeroko badane, jego *Kazania* oferują wyjątkowy wgląd w to, jak doktryna staje się formacją. W kaznodziejstwie Augustyn zwraca się do realnych wspólnot naznaczonych lękiem, pokusą, konfliktem i cierpieniem. *Kazania* ukazują, w jaki sposób prawda teologiczna zostaje przełożona na praktyczne pouczenie skierowane do serca. Pismo Święte nie jest traktowane jako abstrakcyjna informacja, lecz jako żywe słowo, które konfrontuje, uzdrawia i przekształca pragnienie. Poprzez interpretację biblijną, obrazy i retorykę Augustyn stara się prowadzić słuchaczy od miłości skoncentrowanej na sobie (*cupiditas*) ku miłości ofiarnej (*caritas*).

Studium rozpoczyna się analizą fundamentalnego augustyńskiego rozumienia miłości jako podstawy życia chrześcijańskiego. Miłość nie jest czymś, co człowiek wytwarza własnym wysiłkiem; pochodzi ona od Boga i zostaje wlana w serce ludzkie przez Ducha Świętego. Ponieważ miłość jest darem łaski, przemienia ona, a nie tylko poucza. Uwalnia wolę z niewoli nieuporządkowanego pragnienia i pociąga duszę ku komunii z Bogiem. Augustyn wielokrotnie

przeciwstawia *caritas*, która jednoczy i uzdrawia, *cupiditas*, która rozbija i zniewala. Grzech nie jest zatem jedynie przekroczeniem normy, lecz błędnym ukierunkowaniem miłości ku dobrom niższym lub fałszywym.

W tym ujęciu miłość jest nierozzerwalnie związana z wiarą i nadzieją. Wiara pozwala poznać Boga, nadzieja podtrzymuje pragnienie tego, co nie jest jeszcze w pełni posiadane, a miłość jednoczy duszę z Bogiem i bliźnim. Cnoty te nie są odrębnymi cechami moralnymi, lecz wzajemnie powiązanymi ruchami duszy ku Bogu. Miłość ożywia i nadaje kierunek wierze oraz chroni nadzieję przed popadnięciem w lęk lub rozpacz. Bez miłości wiara staje się pustą wiedzą, a nadzieja — niespokojnym oczekiwaniem.

Kazania Augustyna podkreślają, że prawdziwa miłość jest cierpliwa, pokorna i wytrwała. Miłość nie jest impulsywna ani sentymentalna; trwa pośród cierpienia, straty i próby. Augustyn często posługuje się konkretnymi obrazami zaczerpniętymi z Pisma — ogniem, który ogrzewa i oczyszcza, korzeniami ukrytymi w ziemi, drzewami wydającymi owoc w swoim czasie, chlebem, który karmi, rybami i jajami podtrzymującymi życie — aby ukazać, jak miłość działa cicho, lecz potężnie w duszy i w Kościele. Miłość porządkuje pragnienie, ukierunkowuje działanie moralne i podtrzymuje wspólnotę chrześcijańską jako żywe ciało.

Ta wizja miłości ma charakter holistyczny. Miłość kształtuje zachowanie moralne, kult, poznanie i życie wspólnotowe. Przejawia się konkretnie w miłosierdziu, jałmużnie, czystości, przebaczeniu, pokorze i służbie z siebie. Augustyn nalega, aby miłość przyjmowała widzialną formę; nie może pozostać jedynie prywatnym uczuciem wewnętrznym. W ten sposób jego teologia sprzeciwia się wszelkiemu rozdzieleniu wiary i życia, doktryny i praktyki, pobożności wewnętrznej i odpowiedzialności społecznej.

Następnie studium przechodzi do bardziej bezpośredniej analizy *Kazań* jako pedagogii miłości. Bóg ukazywany jest jako najwyższy podmiot, który porządkuje wszelkie słuszne pragnienia. Przepowiadanie Augustyna nieustannie przywraca wierzących do zasady prymatu Boga, podkreślając, że miłość staje się prawdziwa i życiodajna tylko wtedy, gdy Bóg jest kochany ponad wszystko. Z tej pierwotnej miłości wypływa właściwa miłość do siebie, bliźniego, rodziny, a nawet nieprzyjaciół.

Kluczowym elementem tej pedagogii jest augustyńskie ujęcie miłości własnej. Augustyn uznaje, że miłość do siebie jest nieunikniona, lecz podkreśla, iż jej wartość moralna zależy całkowicie od jej ukierunkowania. Zakorzeniona w Bogu prowadzi do pokory, wewnętrznej harmonii i spójności moralnej; oderwana od Boga staje się pychą, chciwością i autodestrukcją. Właściwa miłość do siebie nie przeciwstawia się więc miłości bliźniego, lecz stanowi jej fundament. Życie etyczne, według Augustyna, zaczyna się od wewnętrznego uporządkowania pragnienia.

Miłość rodzinna zostaje uznana za naturalne i dobre uczucie, lecz także ona musi być skierowana ku Bogu. Augustyn docenia głębokie więzi pokrewieństwa, ostrzega jednak przed tym, by nawet dobre miłości ludzkie nie zajęły miejsca Boga jako ostatecznego przedmiotu pragnienia. Gdy miłość rodzinna jest właściwie uporządkowana, staje się kanałem Bożej miłości i formacji moralnej; gdy zostaje absolutyzowana, grozi jej zaborczość lub

bałwochwalstwo. Męczennicy reprezentują doskonałą miłość ku Bogu, w której bez odrzucenia nawet najsilniejszych więzi ziemskich, zostają one poddane Bożej miłości.

Jednym z najbardziej wymagających wymiarów augustyńskiej pedagogii jest nauka o miłości nieprzyjaciół i praktykowaniu przebaczenia. Nie są one przedstawiane jako opcjonalne ideały dla duchowych elit, lecz jako najpełniejszy wyraz chrześcijańskiej miłości. Kochać nieprzyjaciela znaczy pragnąć jego uzdrowienia i odnowy, a nie kary czy zniszczenia. Augustyn starannie odróżnia grzesznika od grzechu, zachęcając wierzących do sprzeciwiania się złu przy jednoczesnym zachowaniu miłości do osoby. Przebaczenie ukazane jest jako powołanie możliwe dzięki łasce, które uwalnia serce od goryczy i przywraca komunię.

Postać św. Szczepana odgrywa centralną rolę w augustyńskim przepowiadaniu na ten temat. Jego modlitwa za prześladowców staje się konkretnym obrazem miłości doskonałej w odwadze i przebaczeniu. Jego męczeństwo ukazuje, że prawdziwa miłość nie jest słabością, lecz siłą moralną ukształtowaną przez łaskę. Poprzez takie przykłady Augustyn pokazuje, że miłość jednoczy sprawiedliwość i miłosierdzie, integralność i współczucie.

Studium następnie analizuje przemieniającą moc Bożej miłości w kształtowaniu całej osoby ludzkiej. Augustyn przedstawia miłość jako siłę aktywną i dynamiczną, obejmującą zarówno duszę, jak i ciało, intencję wewnętrzną i działanie zewnętrzne. Miłość jest zarazem darem i powołaniem: darmo dana przez Boga, a jednocześnie domagająca się osobistego zaangażowania. Ponieważ miłość jest łaską, rodzi pokorę i zależność od Boga, a nie samowystarczalność.

Chrystus stoi w centrum tej przemiany. W Nim niewidzialny Bóg staje się widzialny, a Boża miłość przybiera postać wcieloną. Przez Chrystusa wierzący uczy się, co znaczy kochać Boga i bliźniego we właściwy sposób. Augustyn podkreśla, że miłość nie może pozostać abstrakcyjna; musi przemieniać się w czyny miłosierdzia, służby i daru z siebie. Nawet najmniejsze akty, jeśli są spełniane z miłością, mają znaczenie wieczne. Boża miłość przemienia także życie emocjonalne: lęk, niepokój i wewnętrzny nieład stopniowo ustępują miejsca zaufaniu, odwadze i radości, gdy wola zostaje poddana Bogu. Augustyn przeciwstawia fałszywą odwagę, zakorzenioną w pysze lub trosce o siebie, prawdziwemu męstwu, które rodzi się z pokory i miłości. Zmartwychwstanie staje się ostatecznym znakiem, że miłość przemienia lęk w nadzieję, a cierpienie w życie.

Miłość ma w myśli Augustyna głęboko wspólnotowy charakter. Miłość łączy jednostki w żywe ciało, w którym miłość każdego członka przyczynia się do zdrowia całości. Gdy miłość jest nieuporządkowana, zarówno osoby, jak i wspólnoty doświadczają rozbicia i alienacji. Gdy jest skierowana ku Bogu, uzdrawia relacje, buduje pokój i umacnia jedność. Nienawiść, zazdrość i pycha zawężają duszę; miłość ją poszerza, przynosząc wolność i radość.

Miłość inspiruje także ekspresję i twórczość. Augustyn często łączy miłość z pieśnią, uwielbieniem i głoszeniem. Serce napełnione miłością spontanicznie wyraża wdzięczność i świadectwo. Próby życia są porównywane do wzburzonego morza, lecz miłość daje wewnętrzną stabilność, której nie są w stanie zachwiać okoliczności zewnętrzne. Modlitwa,

post i jałmużna ukazane są nie jako uciążliwe obowiązki, lecz jako zintegrowane formy miłości, które karmią zarówno jednostkę, jak i wspólnotę.

Kolejna część studium analizuje miłość jako zasadę kierującą interpretacją Pisma Świętego. Augustyn podkreśla, że Pismo nie zostało dane przede wszystkim po to, by zaspokajać ciekawość lub narzucać posłuszeństwo oparte na lęku, lecz by uzdrawiać i przemieniać serce przez miłość. Pismo jest właściwie rozumiane tylko wtedy, gdy jest czytane w miłości i dla miłości. Każda interpretacja, która nie buduje miłości, nie realizuje swojego ostatecznego celu.

Narracje i symbole biblijne są odczytywane w tym kluczu. Uzdrawienie paralityka staje się obrazem duszy sparaliżowanej przez lęk i nieuporządkowaną miłość oraz mocy Chrystusa, który przywraca wolność. Miłość pozwala wierzącemu powstać, nieść dawne ciężary bez popadania w niewolę i kroczyć w nowości życia. Augustyn przeciwstawia niewolniczy lęk, który paraliżuje, synowskiemu lękowi ukształtowanemu przez miłość, który oczyszcza i umacnia duszę. Przypowieści o zaczynie, pannach roztropnych, szacie weselnej oraz utkanej w całości tunice Chrystusa ukazują miłość jako siłę ukrytą, lecz potężną, przemieniającą jednostki i jednoczącą Kościół. Zewnętrzne praktyki bez miłości są puste; jedynie miłość stanowi znak prawdziwej przynależności do Królestwa Bożego.

Grzech i odkupienie są przedstawione jako nieład i ponowne uporządkowanie miłości. Upadek Adama i odejście syna marnotrawnego obrazują zwrócenie miłości ku sobie i odejście od Boga. Nawrócenie nie jest więc jedynie korektą moralną, lecz powrotem miłości do jej właściwego centrum. Przez łaskę dusza zostaje uzdrowiona i przywrócona do komunii z Bogiem.

Dojrzewanie miłości ukazane jest jako droga od przywiązania do rzeczy widzialnych ku duchowej komunii z Bogiem. Wniebowstąpienie Chrystusa i dar Ducha Świętego wychowują miłość i uwalniają ją od konieczności obecności fizycznej, kształtując wewnętrzną miłość podtrzymywaną przez wiarę. Droga Piotra — od lęku i zaparcia się do odważnego świadectwa — ucieleśnia ten wzrost miłości zarówno na poziomie osobistym, jak i eklesjalnym.

Męczeństwo przedstawione jest jako dopełnienie miłości — nie dlatego, że cierpienie ma wartość samo w sobie, lecz dlatego, że miłość przemienia cierpienie w uczestnictwo w Chrystusie. Wytrwałość bez miłości jest pozbawiona sensu; wierne świadectwo wypływa z miłości. Ta logika rozciąga się także na codzienne życie chrześcijańskie, w którym zwykłe ofiary stają się autentycznymi aktami miłości, gdy są ofiarowane Bogu.

W perspektywie eschatologicznej miłość jest „siłą”, która pociąga duszę ku jej ostatecznemu przeznaczeniu. Życie wieczne nie jest przede wszystkim nagrodą ani ucieczką od kary, lecz spełnieniem miłości już zapoczątkowanej w wierze. Widzieć Boga, kochać Go i wysławiać na wieki będzie ostatecznym wypełnieniem najgłębszego pragnienia duszy. Do tego czasu wierzący są wezwani do szczerej, pokornej i czynnej miłości, a nie do perfekcjonizmu.

Studium umieszcza pedagogię miłości Augustyna w kontekście jego własnego życia i posługi. Droga Augustyna — od młodzieńczego nieuporządkowania i ambicji do nawrócenia i służby pasterskiej — ukazuje stopniowe porządkowanie miłości przez łaskę. Jego matka, Monika, ucieleśnia pedagogię cierpliwej i wiernej miłości, która głęboko ukształtowała jego rozwój

duchowy. Klasyczne wykształcenie wyostriżyło jego intelekt, lecz zarazem pogłębiło wewnętrzny konflikt, prowadząc go do krytyki edukacji oderwanej od miłości.

Nawrócenie staje się decydującym momentem pedagogicznym, w którym miłość zostaje uporządkowana na poziomie woli. Pod wpływem Pisma świętego, nauk Ambrożego, a zwłaszcza łaski Bożej, Augustyn dochodzi do przekonania, że prawda jest w pełni poznawana tylko wtedy, gdy jest kochana. To odkrycie przekształca jego rozumienie edukacji. Chrystus jest prawdziwym Nauczycielem wewnętrznym, a nauczyciele ludzcy są współpracownikami, którzy budzą miłość, a nie narzucają wiedzę.

Jako biskup Hippony Augustyn poprzez kaznodziejstwo, katechezę i życie wspólnotowe tworzy to, co można nazwać *schola caritatis* — szkołą miłości. Jego *Kazania* wychowują pragnienie, prowadzą wierzących od lęku do zaufania, od *cupiditas* do *caritas* oraz od rozbicia do jedności w Bogu. Edukacja w tej wizji ma charakter całościowy, relacyjny i przemieniający.

Studium to ukazuje, że dla Augustyna miłość jest początkiem, drogą i spełnieniem życia chrześcijańskiego. Miłość porządkuje pragnienie, uzdrawia lęk, wiąże wierzących z Bogiem i między sobą oraz prowadzi Kościół ku jego ostatecznemu odpoczynkowi. *Kazania* Augustyna odsłaniają pedagogię, w której nauczanie i miłość są nierozłączne, a doktryna, Pismo i życie moralne zostają zjednoczone przez miłość. Jego wizja podważa wszelkie próby oddzielania wiary od życia, przypominając Kościołowi, że świętość nie rodzi się z samej wiedzy, dyscypliny czy cierpienia, lecz z miłości nieustannie oczyszczanej i podtrzymywanej przez łaskę. Egzystencja chrześcijańska jawi się więc jako pielgrzymka miłości, cierpliwie zmierzająca ku swemu spełnieniu w Bogu, który sam jest Miłością.